

SWOT-аналіз національної системи вищої освіти

1. Сильні сторони національної системи вищої освіти

- розгалужена мережа закладів вищої освіти, орієнтована на забезпечення масової вищої освіти;
- сформована зовнішня система забезпечення якості вищої освіти на основі ESG;
- прозорі процедури вступу, що здобули довіру суспільства;
- стійкий попит на вищу освіту і висока освіченість населення;
- готовність до змін в контексті євроінтеграції;
- сучасне освітнє законодавство та стандарти вищої освіти;
- наявність висококваліфікованих науково-педагогічних і наукових працівників;
- поєднання академічних традицій з досвідом запровадження змін;
- широкий спектр освітніх програм різних типів та спрямування;
- порівняно низька вартість освітніх послуг;
- достатній обсяг капітальних споруд для освітнього процесу;
- досвід міжнародної освітньо-наукової кооперації.

2. Можливості подальшого розвитку національної системи вищої освіти:

- інтеграція до Європейського освітнього простору та Європейського дослідницького простору;
- світова тенденція до зростання кількості іноземних студентів;
- розширення доступу до зарубіжних джерел фінансування освітньої і наукової діяльності;
- трансформація світової економіки на високотехнологічній та інноваційній основі;
- цифровізація та стрімкий розвиток ІТ-індустрії;
- відкритість та доступність сучасного освітнього контенту;
- усвідомлення необхідності та завдань освіти впродовж життя;
- потенціал синергії закладів вищої освіти та наукових установ;
- інтерес до співпраці із закладами вищої освіти, що обумовлено потребою бізнесу у кваліфікованих фахівцях;
- потреба суспільства у розвитку центрів незалежної думки.

3. Слабкі сторони національної системи вищої освіти

- недостатній рівень фінансування системи вищої освіти та нерозвиненість альтернативних джерел фінансування;
- невідповідність компетентностей випускників вимогам роботодавців;
- бюджетне законодавство, яке обмежує фінансову автономію закладів вищої освіти;
- недосконалість прогнозування потреб економіки у фахівцях;
- відсутність моніторингу професійних кваліфікацій та працевлаштування випускників закладів вищої освіти;
- якість вищої освіти недостатньо конвертується в добробут;
- розосередженість закладів вищої освіти між сферами управління різних

МОН № 1/3263-22 від 23.02.2022

Підписав: Шкарлет Сергій Миколайович

Сертифікат: 58E2D9E7F900307B0400000F1702F00E3E4A000

Дійсний: з 17.02.2022 13:05:03 по 17.02.2024 13:05:03

- подрібненість та дублювання профілів підготовки фахівців в закладах вищої освіти;
- деградація наукових шкіл та відсутність проривних результатів у наукових дослідженнях;
- недостатній рівень автономії закладів вищої освіти;
- високий рівень застосування недоброчесних практик, імітації та корупції;
- вторинність наукової та інноваційної діяльності;
- низький рівень вмотивованості працівників закладів вищої освіти;
- застарілі освітній простір, навчальне обладнання та дослідницька інфраструктура;
- обмежені можливості для осіб з інвалідністю та осіб з особливими освітніми потребами;
- слабка практична підготовка здобувачів у закладах вищої освіти.

4. Загрози зовнішнього середовища, які можуть вплинути на розвиток національної системи вищої освіти

- посилення конкуренції у вищій освіті внаслідок глобалізації;
- привабливість освіти в ЄС для працевлаштування та еміграції;
- посилення конкуренції з боку слабких іноземних університетів, які пропонують доступне дистанційне навчання;
- воєнно-політична ситуація на сході та півдні України;
- диспропорції соціального та економічного розвитку;
- системний негативний вплив гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2;
- тривала відсутність програмних документів державного рівня в сфері вищої освіти;
- несприятлива демографічна ситуація в країні;
- фрагментарна інтеграція до європейського освітнього простору;
- привабливі можливості в інших країнах, що посилюють відтік висококваліфікованих наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників за кордон;
- слабкий попит на здобуття вищої освіти за складними технічними спеціальностями для стимулювання розвитку технічної та наукоємної освіти;
- низький технологічний устрій національної економіки.

На основі здійсненого SWOT-аналізу розроблено сценарії розвитку вищої освіти в Україні (песимістичний, реалістичний, оптимістичний) в розрізі таких аспектів: передумови, загальна характеристика, управління, фінансування, мережа закладів вищої освіти та науково-педагогічні працівники, якість та зміст, освітня аналітика, цифровізація, наука, освітній простір, міжнародна діяльність та іноземні студенти, інновації та розвиток стартапів, освітній процес та його інформаційне забезпечення.

Песимістичний сценарій

Передумови

Суспільство не довіряє національній системі вищої освіти.

Загальна характеристика

Вища освіта знаходиться в пастці економічної стагнації, політичного популізму, імітації науки та освіти, заклади вищої освіти не відіграють належної ролі у формуванні людського капіталу.

Управління

Внутрішні управлінські процеси в закладах вищої освіти є неефективними. Ухвалення рішень є непрозорим, менеджмент – практично безвідповідальним, корупційні ризики нарастають, не відбувається ротація та оновлення керівного складу закладів вищої освіти. Інституційна автономія сприймається як автаркія.

Фінансування

Вища освіта фінансується як витрати на утримання бюджетних установ. Фінансування вищої освіти забезпечує лише неконкурентну заробітну плату та оплату частини комунальних послуг. Розподіл фінансування повернувся до традиційного кошторисного підходу. Фінансова автономія закладів вищої освіти існує на папері. Бізнес не бачить сенсу в інвестиціях у вищу освіту.

Мережа закладів вищої освіти та науково-педагогічні працівники

Мережа закладів вищої освіти залишається неефективною. Оплата праці науково-педагогічних працівників є неконкурентоспроможною, панує зрівнялівка та формалізм в оцінюванні їх роботи. Падіння мотивації призводить до деградації кадрового потенціалу, внутрішньої та зовнішньої еміграції перспективних наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників.

Якість та зміст освіти

Система зовнішнього забезпечення якості вищої освіти корумпована та імітує ESG. Системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в закладах вищої освіти існують формально. Стандарти вищої освіти стають дедалі більш детальними, контроль за їх дотриманням є вибіркоким. Роботодавці практично не розраховують на наявність у випускників закладів вищої освіти необхідних компетентностей.

Освітня аналітика

Інформація в освітніх реєстрах (Реєстр суб'єктів освітньої діяльності, Реєстр документів про освіту, Реєстр студентських (учнівських) квитків, Реєстр сертифікатів зовнішнього незалежного оцінювання) недоступна, ненадійна і невалідна. Аналітичні дослідження у сфері вищої освіти найчастіше умоглядні. Окремі стейкхолдери докладають зусиль до запровадження інновацій у системі вищої освіти, однак вони не знаходять широкої підтримки. Здійснення порівняльного аналізу розвитку української вищої освіти відносно інших країн світу за окремими показниками є обмеженим. Формування державної освітньої політики базується на припущеннях.

Цифровізація

Застосування цифрових технологій в управлінні системою та закладами вищої освіти і освітнім процесом носить ситуативний характер. Заклади вищої освіти не змогли ефективно впровадити технології дистанційного навчання для організації та забезпечення процесу навчання та викладання, і здебільшого використовують найдоступніші або найпростіші інструменти для цього. Цифрові технології фрагментарно використовуються в освітньому процесі.

Наука

Невелика група дослідницьких університетів прагне досягти світового рівня наукових досліджень, решта – залишає наукові дослідження на особистий вибір наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників. Дослідницька інфраструктура закладів вищої освіти системно не оновлюється, частка фізично і морально застарілого обладнання залишається критичною. Публікаційна активність науково-педагогічних працівників обумовлюється, насамперед, вимогами для здобуття наукових ступенів та вчених звань, ліцензування та акредитації.

Освітній простір

Освітній простір зазнає лише косметичних змін, навчальне обладнання застаріває. Особи з особливими освітніми потребами можуть розраховувати на окремі елементи універсального дизайну та/або розумного пристосування. Щороку існує ризик переривання освітнього процесу на холодний період.

Міжнародна діяльність та іноземні студенти

Рівень знань іноземних мов українських студентів під час здобуття вищої освіти, у середньому, погіршується. Здобуття вищої освіти в Україні є привабливим для іноземців з бідних країн завдяки низьким цінам. Процес вступу іноземців до українських закладів вищої освіти є надміру бюрократизованим та містить простір для зловживань. У багатьох країнах українські документи про вищу освіту не визнаються, зокрема внаслідок низької якості підготовки та корупції у вищій освіті.

Інновації та розвиток стартапів

Більшість закладів вищої освіти не вважає діяльність в сфері інновацій та розвитку і підтримки стартапів пріоритетною. Доходи закладів вищої освіти від інновацій та успішних стартапів відсутні.

Освітній процес та його інформаційне забезпечення

Освітній процес в більшості закладів вищої освіти реалізується за застарілими принципами традиційними технологіями, зокрема домінуюча роль наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, пріоритет передачі знань (а не формуванню компетентностей), мінімальні можливості індивідуалізації тощо. Застаріле інформаційне забезпечення. Відсутність адекватного доступу до міжнародних баз даних та наукових публікацій. Оцінювання знань та вмінь проводиться традиційними способами.

Реалістичний сценарій

Передумови

Взаємозв'язок суспільства та вищої освіти є ситуативним.

Загальна характеристика

Поступова модернізація вищої освіти в умовах стрімких і суперечливих суспільних процесів, економічної кон'юнктури та зовнішніх чинників.

Управління

Управлінська спроможність закладів вищої освіти залишається недостатньою. Керівник стає ефективнішим, користується довірою колективу і очолює зміни в закладі, досягаються важливі ключові показники ефективності. Поступово формуються стійкі зв'язки з бізнесом та громадами.

Фінансування

Фінансування вищої освіти здійснюється для реалізації прав громадян на її здобуття. Фінансування вищої освіти забезпечує поточну діяльність і обмежені потреби розвитку. Фінансування за результатами діяльності позитивно впливає на заклади вищої освіти, але ефективність використання коштів залишається незадовільною. Фінансова автономія розширюється, але залишається чимало бюджетних обмежень. Бізнес обмежується точковими інвестиціями у вищу освіту. Сталі фонди (ендаументи) створені, але дуже повільно розвиваються.

Мережа закладів вищої освіти та науково-педагогічні працівники

Реалізуються системні заходи з модернізації мережі закладів вищої освіти. Система оплати праці дозволяє утримувати кращих наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, але не приваблює молодь. Кількість науково-педагогічних і наукових працівників, які здатні виконувати наукові дослідження на світовому рівні, залишається недостатньою.

Якість та зміст освіти

Акредитація освітніх програм та інституцій забезпечує їх чесну оцінку та корисні рекомендації з розвитку. Системи внутрішнього забезпечення якості в закладах вищої освіти ефективні, але забюрократизовані. Стандарти вищої освіти стали менш детальними, але контроль за їх дотриманням посилюється. Роботодавці в основному задоволені компетентностями випускників.

Освітня аналітика

Інформація в освітніх реєстрах (Реєстр суб'єктів освітньої діяльності, Реєстр документів про освіту, Реєстр студентських (учнівських) квитків, Реєстр сертифікатів зовнішнього незалежного оцінювання) є якісною, але незручною для використання. Розвинена освітня статистика не відповідає структурі та методикам міжнародних статистичних даних. Україна не бере участі у впливових порівняльних дослідженнях в сфері вищої освіти та відсутня в міжнародних освітніх базах даних, як-то, Eurostudent, Eurostat, Education at a Glance, UNESCO. Формування державної освітньої політики базується на фактах.

Цифровізація

Цифрові технології в управлінні системою та закладами вищої освіти і освітнім процесом у них використовуються не системно, передусім через брак необхідних інформаційно-технологічних інструментів та низький рівень цифрових компетентностей працівників. Деякі заклади впроваджують та самостійно розробляють інструменти для цифровізації окремих процесів. Цифрові технології широко застосовуються для забезпечення освітнього процесу, але без використання найбільш новітніх технологій.

Наука

Частина закладів вищої освіти прагнуть досягти світового рівня наукових досліджень, решта – вважає їх необхідними для підтвердження кваліфікаційного рівня наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників. Дослідницька інфраструктура оновлюється, переважно, за рахунок міжнародних грантів та спільних програм, частка фізично і морально застарілого обладнання повільно зменшується. Публікаційна активність науково-педагогічних працівників обумовлюється, насамперед, вимогами закладів вищої освіти.

Освітній простір

Освітній простір оновлюється шляхом реконструкції, навчальне обладнання оновлюється не системно. Особи з особливими освітніми потребами можуть розраховувати на універсальний дизайн та/або комплексне розумне пристосування. У холодний період року температурний режим у навчальних корпусах є нестабільним.

Міжнародна діяльність та іноземні студенти

Інтернаціоналізація є обов'язковою складовою стратегій розвитку закладів вищої освіти, хоча в багатьох з них ставлення до неї залишилось формальним. Заклади вищої освіти залучаються в ролі учасника або субпідрядника до окремих міжнародних освітніх та наукових проєктів та програм. Заклади вищої освіти сприяють вивченню іноземних мов українськими студентами з міркувань підготовки до магістратури. Бажаючі студенти мають можливість стажуватися за кордоном. Здобуття вищої освіти в Україні є привабливим для іноземців завдяки вигідному співвідношенню ціни та якості. Іноземці мають окремі можливості подати документи на вступ дистанційно, проте їх навчання продовжує супроводжуватись проблемами, пов'язаними із залученням недоброчесних посередників. Українські документи про вищу освіту визнаються за кордоном у загальному порядку.

Інновації та розвиток стартапів

Частина закладів вищої освіти прагнуть здійснювати інноваційну діяльність та сприяти розвитку стартапів, але це не включає інвестиційну та фінансову підтримку.

Освітній процес та його інформаційне забезпечення

Заклади вищої освіти реалізують компетентнісну освіту, демонструють гнучкість педагогічних підходів при реалізації освітнього процесу. Частка закладів, які використовують студенто-орієнтовану модель та новітні технології навчання постійно зростає. Повноцінний доступ до міжнародних баз даних та

наукових публікацій відкритий переважно для науково-педагогічних працівників. Модернізація способів оцінювання здобувачів та їх освітніх досягнень здійснюється зі збереженням традиційної ролі екзаменаторів.

Оптимістичний сценарій

Передумови

Вища освіта є публічним благом та задовольняє потреби особистості, економіки та держави.

Загальна характеристика

Спостерігається системний прогрес вищої освіти в умовах сталого соціально-економічного розвитку та підтримки держави.

Управління

У закладах вищої освіти збалансовано повноваження і відповідальність органів управління. Менеджмент демонструє високий професіоналізм, етичність, є підзвітним та підконтрольним. Заклади вищої освіти інтегровані в мережу взаємодії держави, бізнесу, освіти та громадянського суспільства. Процеси управління та регулювання оптимізовані та автоматизовані.

Фінансування

Фінансування вищої освіти вважається інвестиціями в розвиток держави. Фінансування вищої освіти забезпечує її конкурентоспроможність з країнами Східної Європи – членами ЄС. Розподіл фінансування є прозорим і враховує результати діяльності, кошти використовуються ефективно, заклади перебувають в рівних умовах. Досягнуто рівновагу між обмеженнями бюджетного законодавства та фінансовою автономією закладів вищої освіти. Бізнес зацікавлений в інвестиціях у вищу освіту. Сталі фонди (ендаументи) стали важливим фактором збільшення фінансування вищої освіти.

Мережа закладів вищої освіти та науково-педагогічні працівники

Мережа закладів вищої освіти є ефективною і забезпечує потреби суспільства. Оплата праці науково-педагогічних працівників є конкурентною всередині країни та залежить від їх реальних досягнень. Наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники, а також кращі випускники є вмотивованими до професійного розвитку у сфері вищої освіти України.

Якість та зміст освіти

Заклади вищої освіти успішно проходять акредитацію в престижних іноземних агентствах. Системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в закладах вищої освіти активно вдосконалюються академічною спільнотою. Стандарти вищої освіти існують лише для окремих галузей і переважно мають рекомендаційний характер. Роботодавці довіряють системі вищої освіти в Україні.

Освітня аналітика

Знеособлена інформація в освітніх реєстрах (Реєстр суб'єктів освітньої діяльності, Реєстр документів про освіту, Реєстр студентських (учнівських) квитків, Реєстр сертифікатів зовнішнього незалежного оцінювання) відкрита і широко використовується, а дані систем освітньої аналітики доступні для

аналізу. Національна освітня статистика інтегрована з міжнародною. Аналітичні дослідження в освіті прогностичні та доказові. Забезпечується можливість проведення порівняльних досліджень у сфері вищої освіти. Формування державної освітньої політики базується на знаннях.

Цифровізація

Застосування цифрових технологій в управлінні системою та закладами вищої освіти і освітнім процесом носить системний характер, заклади впроваджують та самостійно розробляють новітні конкуренто-спроможні інструменти для цього. Цифрові технології ефективно використовуються в освітньому процесі та управлінській діяльності, забезпечуючи високу автономізацію та дебюрократизацію всіх процесів. Наскрізний кабінет особи про здобуті освітні кваліфікації зберігає і накопичує інформацію про результати навчання, здобуті у системах формальної, неформальної та інформальної освіти.

Наука

Створено конкурентне середовище закладів вищої освіти, які прагнуть досягти світового рівня наукових досліджень (дослідницькі університети є лідерами цього середовища). Оновлення дослідницької інфраструктури відбувається системно за рахунок диверсифікованих джерел фінансування, що є ключовим фактором наукового лідерства та інноваційного розвитку у системі вищої освіти, частка фізично і морально застарілого обладнання помітно скорочується. Наукові публікації пов'язані з реалізацією якісних наукових проєктів і масово виходять на рівень кращих наукових видань. Наукова та інноваційна продукція захищається патентами та придатна для комерціалізації.

Освітній простір

Основним фактором оновлення освітнього простору є забезпечення сучасним навчальним обладнанням та реконструкцію, будівництво нових споруд з універсальним дизайном. Сучасні та реконструйовані споруди є енергоефективними та забезпечують комфортні умови навчання та роботи.

Міжнародна діяльність та іноземні студенти

Україна імплементувала всі зобов'язання Болонського процесу та стала надійним партнером країн Європейського простору вищої освіти. Інтернаціоналізація є пріоритетною складовою діяльності закладів вищої освіти. Заклади вищої освіти мають спільні освітні програми з провідними університетами Європи та світу й беруть участь у міжнародних проєктах та програмах на рівні вищому ніж середній показник країн Східного партнерства. Академічна мобільність є збалансованою. До викладання та наукової діяльності запрошуються висококваліфіковані іноземні науково-педагогічні працівники. Заклади вищої освіти сприяють вивченню іноземних мов та набуттю міжкультурних компетентностей українськими студентами. Англійська мова є *lingua franca* освіти та науки. Переважна більшість здобувачів та науково-педагогічних працівників володіють англійською мовою на рівні не нижче B2. Стажування за кордоном є фактично обов'язковим компонентом викладацької кар'єри. Здобуття вищої освіти в Україні є привабливим для іноземців, зокрема громадян країн – членів ЄС та ОЕСР, завдяки її високій якості та репутації.

Здійснено реінжиніринг процесу вступу іноземців до українських закладів вищої освіти, на засадах прозорості, зручності та підзвітності, з використанням цифрових рішень та сервісів.

Інновації та розвиток стартапів

Заклади вищої освіти створюють умови для розробки та запровадження інновацій, розвитку та підтримки стартапів, зокрема освітню, фінансову, інвестиційну, організаційну та інші види підтримки. Результати інноваційної діяльності та підтримки стартапів є суттєвою складовою фінансування закладів вищої освіти.

Освітній процес та його інформаційне забезпечення

Освітній процес в закладах вищої освіти є студентоорієнтованим, націлений на формування компетентностей, інтегрований (міждисциплінарний), індивідуалізованим (можливість вибору окремих дисциплін та індивідуальної траєкторії), синхронізованим з практичною підготовкою в умовах реальних робочих місць, з широким використанням електронних засобів навчання.

Повноцінний доступ до міжнародних баз даних та наукових публікацій для науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти, використання їх в освітньому процесі. Справедливе комплексне оцінювання та моніторинг освітніх досягнень здобувачів сучасними методами оцінювання, у тому числі за допомогою цифрових рішень, наявність у закладах вищої освіти підрозділів/фахівців, які професійно займаються освітнім оцінюванням.